

Vyšší odborná škola pedagogická a sociální Kroměříž

sociální pedagogika

**Manuál pro psaní absolventských prací
na VOŠPS Kroměříž**

(materiál pro vnitřní potřebu)

Mgr. Jan Zahradník

Kroměříž 2015

OBSAH

1	ÚVOD.....	2
2	ABSOLVENTSKÁ PRÁCE.....	3
2.1	Typy absolventských prací.....	3
2.2	Volba tématu a názvu práce	4
2.3	Formulace problému a cíle práce.....	7
2.4	Volba vedoucího práce.....	8
2.5	Etapy zpracování absolventské práce	9
2.6	Úvod absolventské práce.....	10
2.7	Teoretická část.....	12
2.8	Praktická část.....	14
2.8.1	Práce teoreticko-výzkumné	15
2.8.2	Práce teoreticko-aplikační	20
2.9	Závěr	23
2.10	Použitá literatura.....	24
2.11	Seznam příloh	24
2.12	Bibliografické citace a odkazy	25
3	ZÁVĚR.....	31
4	POUŽITÁ LITERATURA	32
5	DOPORUČENÁ METODOLOGICKÁ LITERATURA.....	33

1 ÚVOD

Vážený čtenáři,

do rukou se Vám dostává text, který je zamýšlen jako opora pro studenta, vedoucího či oponenta absolventské práce na Vyšší odborné škole pedagogické a sociální v Kroměříži. Jsem si vědom toho, že každá škola, dokonce i různé katedry v rámci jednotlivých škol vytvářejí své vlastní manuály, přičemž podoba, nároky a normy kladené na jednotlivé typy prací se mohou měnit. Toto kompendium si klade za cíl zpřehlednit proces výběru tématu, vedoucího práce i vlastního zpracování absolventské práce. Snaží se nabídnout její jasnou a přehlednou strukturu včetně náležitostí a pravidel pro zpracování. Podrobně rozebírá jednotlivé části práce včetně jejich obsahu a případných chyb, kterých se studenti (a někdy i vedoucí prací) dopouštějí. Je důležité zdůraznit, že nejde o dogmatický materiál, který předkládá jedinou a neměnnou strukturu práce, ale je spíše jakýmsi vodítkem. Podobně jako je rozmanitá a pestrá sociálně pedagogická oblast, podobně je tomu i u závěrečných prací, ať už jde o práce teoreticko-výzkumné nebo práce teoreticko-aplikační. Ambicí toho textu je tedy spíše pomáhat vést studenta určitým směrem, ale zároveň mu ponechat prostor pro logické úpravy a modifikace obsahu jeho absolventské práce. I z toho důvodu je tento manuál chápán jako živý organismus, který se dále vyvíjí a bude průběžně aktualizován podle potřeb praxe.

Je také důležité říci, že tento text neslouží jako komplexní návod pro zpracování absolventské práce, ale očekává se, že si student nastuduje další, zejména metodologickou literaturu. Některé doporučené zdroje jsou uvedeny v závěru práce a mohou studenta navést při volbě tématu i jeho odborném uchopení. Studium sociálně pedagogické metodologie by tak mělo být nezbytnou součástí přípravy autora závěrečné práce.

Hodně tvůrčí síly, vytrvalosti a houževnatosti při zpracování závěrečné práce :-)

Jan Zahradník

2 ABSOLVENTSKÁ PRÁCE

Zpracování a obhájení absolventské práce je jednou z podmínek úspěšného ukončení studia. V podstatě existují dva (respektive tři) základní typy závěrečných prací, které se odlišují obsahem i způsobem zpracování. Budou představeny v následující kapitole.

2.1 Typy absolventských prací

Rozlišujeme dva základní druhy absolventských prací, a to teoreticko-výzkumné a teoreticko-aplikační, respektive kombinace obou. Každý z těchto typů prací má svá specifika, která budou dále popsána podrobněji.

- 1. Práce teoreticko-výzkumné** – jde o práci, která se prostřednictvím kvantitativní, kvalitativní, případně kvantitativně-kvalitativní metodologie pokouší výzkumně uchopit určitý problém a hlouběji ho prozkoumat. Jejím výstupem by mělo být získání validních dat, která mohou být dále využita, případně mohou sloužit jako podklady k hlubšímu, podrobnějšímu zkoumání dané problematiky. Příkladem může být např. mapování šikany na konkrétní základní škole pomocí dotazníku. Získaná data pak mohou posloužit samotné škole pro úpravu preventivních programů nebo pro konkrétní intervence v dané škole. V teoretické části práce autor uchopí daný problém z teoretického hlediska (popíše ho prostřednictvím kompilace textů z odborné literatury), v části praktické pak vytvoří výzkumný nástroj, realizuje výzkum a prezentuje jeho výsledky včetně dalšího využití získaných dat. Specifickým typem výzkumného šetření je pak případová/biografická studie, která se zabývá podrobným a hloubkovým zkoumáním jediného případu z co nejvíce různých zdrojů.
- 2. Práce teoreticko-aplikační** – tento typ prací není zaměřený výzkumně, cílem tedy není získání validních dat, ale vytvoření něčeho nového. Jde o typ prací, které jsou zaměřeny velmi prakticky a jejich výstupem by měl být konkrétní, hmatatelný a aplikovatelný výstup v podobě nějakého programu, metodiky, letního tábora, návrhu konkrétních činností apod. Příkladem může být např.

zpracování programu tematicky zaměřeného letního tábora, metodika práce s dítětem s PAS pro asistenta pedagoga nebo vytvoření preventivního programu protidrogové prevence pro konkrétní věkovou skupinu. V teoretické části autor popíše danou problematiku z pohledu odborné literatury, v části praktické pak vytváří konkrétní praktický výstup, zpravidla cílený na specifickou a konkrétní cílovou skupinu nebo osobu. Práce by měla být uchopena tak, že po jejím prostudování by měl být čtenář schopen daný projekt nebo program realizovat.

- 3. Kombinace práce teoreticko-výzkumné a teoreticko-aplikační** – jde o specifický typ závěrečné práce, která kombinuje výstupy obou prací předchozích. Autor na základě zkoumání dané problematiky vytváří praktický výstup, který je možné v praxi realizovat s ohledem na konkrétní cílovou skupinu. Využívá se v situacích, kdy je pro tvorbu programu nebo projektu třeba blíže poznat aktuální situaci nebo potřeby cílové skupiny a na jejich základě pak teprve vytvořit praktický výstup. Příkladem může být dotazníkové zkoumání zkušeností dané cílové nebo věkové skupiny s návykovými látkami a následně pak tvorba preventivního programu s ohledem na zjištěná fakta.

2.2 Volba tématu a názvu práce

V úvodu je třeba terminologicky vymezit pojmy téma práce a její název. Téma závěrečné práce označuje oblast, do které práce směřuje. Jde o oblast zájmu studenta, většinou v souvislosti s jeho odbornou profilací. Příkladem tématu může být např. práce s drogově závislými, život seniorů v domovech pro seniory, prevence šikany na základních školách.

Název práce by pak měl přesně a jednoznačně informovat o jejím obsahu a zaměření, měl by tedy být zpřesněním a konkretizací tématu. Příkladem mohou být např. názvy Krátké intervence při práci s dlouhodobými uživateli pervitinu, Aktivizační programy pro seniory v Denním stacionáři Domov v Prostějově nebo Program prevence šikany na 2. stupni na ZŠ Bratrství v Přerově.

Při volbě tématu (a následně názvu práce) může dojít k některým pochybením, která mohou mít vliv na zpracování práce a její následné obhájení. Nejčastěji jde o tyto situace:

1. **Téma neodpovídá zájmům posluchače** – student si nechal téma „vnutit“, případně jde o téma, o které se dosud nezajímal a nemá tak potřebné znalosti nebo vědomosti důležité pro jeho zpracování.
2. **Prameny nutné pro zpracování tématu jsou pro studenta fyzicky nedostupné** – odborná literatura je obtížně dostupná, existuje pouze v cizím jazyce, který student nezná, případně odborná literatura k danému tématu zatím neexistuje.
3. **Respondenti nebo výzkumný soubor je obtížně dostupný nebo problematický** – je třeba mít na paměti, zdali je pro mě cílová skupina, kterou chci zkoumat, dostupná – ať už fyzicky (např. uzavřená skupinka lidí bez domova, která mezi sebe nikoho nepouští), psychicky (citlivé téma, o kterém lidé nechtějí mluvit) nebo eticky (poskytnou mi pravdivé odpovědi?).
4. **Metodologické předpoklady pro daný výzkum** – jsou metody a výzkumné nástroje, které chci používat dostupné a budu schopen získaná data správně vyhodnotit a interpretovat?
5. **Autor projektu si zvolí téma, které výrazně zasahuje do jiného vědního oboru, než který studuje** - např. student sociální pedagogiky zpracuje projekt z oblasti trestního práva, jehož hlavním cílem je Analýza podmíněných trestů odnětí svobody uložených mladistvým. Téma a následně název by však vzhledem k charakteru studovaného oboru mělo být formulováno jinak, např. Výchovné intervence při práci s mladistvými odsouzenými k podmíněnému trestu odnětí svobody. První téma se vztahuje k problematice podmíněných trestů (např. kolik a za jakých okolností byly soudem uloženy – téma právní!), druhé téma se orientuje na výchovnou práci s mladistvým, kterému byl již uložen podmíněný trest – téma sociálně pedagogické. Téma by vždy mělo vycházet z profilu absolventa studijního programu a možností jeho uplatnění v praxi.
6. **Studenti volí témata, která jsou na jedné straně společensky angažovaná, na straně druhé však příliš rozšířená a jejich projekt neskýtá záruku nových závěrů nebo pohledů na danou problematiku** – často se vyskytuje u studentů, kteří „tápou“ a volí tato témata – typicky např. šikana na ZŠ, zneužívání návykových látek mladistvými apod. Nabízí se pak otázka – v čem

je váš výzkum jiný než stovky jiných, realizovaných na stejné nebo podobné téma?

7. **Formulace příliš širokého tématu práce** – studenti mají často strach, aby naplnili předepsaný počet stran a proto téma uchopují velmi obecně, z „ptačí perspektivy“ a téma i název práce pak nemusí korespondovat s jejím obsahem – typicky např. Pohled veřejnosti na osvojení dětí homosexuálními páry. Položme si otázku – kdo je to veřejnost? V tomto případě by autor práce musel oslovit dostatečně velký počet respondentů z různých věkových skupin, aby získal validní výsledky. Přitom se ale dotazuje pouze např. mladých lidí ve věku 20-35 let, název a obsah práce tedy nekorespondují. Opakem pak může být **formulace příliš úzkého tématu práce**, kdy se student zaměří na velmi malý výsek reality a po několika málo otázkách jej vyčerpá, nebo, aby naplnil povinné penzum, se dotazuje na jiné oblasti, které opět nemusí korespondovat s názvem práce.

Odkud je možné čerpat inspiraci pro volbu tématu a následně názvu závěrečné práce? Nabízí se několik základních zdrojů:

1. **Studium odborné literatury a zdrojů**
2. **Praxe a zkušenosti a zážitky studenta z absolvovaných praxí nebo dobrovolnické činnosti**, a to jak v rovině pozitivní, tak negativní (vše, co mě překvapilo, potěšilo, co se mi líbilo, co mě naštválo, pobouřilo...)
3. **Rozhovory s odborníky a pracovníky z praxe**
4. **Témata, která nabízejí vyučující** a která vychází z jejich odborné profilace
5. **Modifikace témat zpracovávaných v předchozích letech**, případně návaznost na realizované studie

Každé téma a následně název závěrečné práce musí být schválen vedoucím diplomového semináře. Hlavním důvodem je to, aby téma vycházelo z profilu absolventa oboru a aby nedocházelo k jejich duplicitě.

2.3 Formulace problému a cíle práce

Po volbě tématu a názvu práce následuje druhá, poměrně rozsáhlá a náročná a v podstatě klíčová část rozvahy nad závěrečnou prací, a to formulace zkoumaného problému a především stanovení cíle práce. Jde o zásadní moment, neboť název, obsah a cíl práce musí být v absolutním souladu. Pokud se tedy pokoušíme o formulaci problému a cíle, měli bychom si položit následující otázky:

1. **Proč (čím) je toto téma zajímavé a pro studovaný obor důležité (obohacující)?**
2. **Jak je dané téma zastoupeno v odborné literatuře (české, popřípadě cizojazyčné)?**
3. **Jaké problémy bude vlastní práce popisovat a objasňovat?**
4. **Jaké budou hlavní a dílčí cíle této práce?**
5. **Jaké jsou mé hypotézy (v případě kvantitativně výzkumné práce)?**

Cíle závěrečné práce musí být jasně a explicitně uvedeny v úvodu práce, v závěru pak musí být zhodnoceno, zdali se daného cíle (cílů) podařilo dosáhnout a na základě čeho je možné tak usuzovat. Cíl (hlavní, případně i dílčí) je jasně definován také v praktické části práce a všechny tyto tři části musí být v souladu a logicky konzistentní.

Cíle se mohou lišit podle typu závěrečné práce (teoreticko-výzkumné, teoreticko-aplikační,...). **Měly by však vždy být definovány pomocí tzv. aktivních sloves**, tedy např. cílem mé absolventské práce je zjistit, prozkoumat, vytvořit, navrhnout apod. Z definování cíle práce by měla vyplynout také jeho užitečnost, tedy to, co její zpracování přinese odborné praxi, jak obohatí sociálně pedagogickou realitu.

Při definování cílů práce se často studenti dopouštějí různých chyb, nejčastěji při vágním nebo obecném či dokonce „soukromém“ definování cílů práce. Mezi chybné formulace cílů patří např. obecné a nic neříkající „cílem mé práce je poukázat na škodlivost návykových látek, cílem práce je poukázat na význam primární prevence apod.“ – zde student poukazuje a popisuje samozřejmosti. Cílem práce není ani (obrazně řečeno) „zachránit svět“ (tj. např. zlepšit situaci klientů...,

napomoci snížit kriminalitu..., zmírnit diskriminaci v přístupu pracovníků..., podpořit zaměstnance..., pomoci lidem v nouzi...) ani „informovat čtenáře“ (informovat laickou/odbornou veřejnost o..., vyburcovat veřejné mínění..., přispět k povědomí o...). K jednomu i druhému může být zdařilá práce využita, ale nejedná se o cíl práce. Stejně tak někdy studenti při formulaci cílů hovoří o sobě – díky zpracování absolventské práce jsem se dozvěděl/a, pochopil/a, seznámil/a s.... apod.

2.4 Volba vedoucího práce

Volba vhodného vedoucího práce je jedním z dalších důležitých momentů, který ovlivňuje budoucí podobu práce. Při oslovování potenciálního vedoucího práce se osvědčuje dodržovat tyto zásady:

- 1. Je vhodné zvolit si vedoucího práce z oboru, který se danou problematikou zabývá** – zdánlivě logická volba, ale studenti často při hledání vedoucího práce oslovují např. rodinné příslušníky nebo známé v domnění, že ti budou dobrými a „hodnými“ vedoucími, přitom se ale pohybují v jiné oblasti.
- 2. Vedoucí práce má potřebnou erudici, orientuje se v problematice a současné literatuře k tématu** – odbornost a orientace v problematice je velmi důležitá. Ověřit si to je možné např. na základě odborné literatury, kterou vám potenciální vedoucí doporučí. Pokud uvede 20 let staré tituly, které jsou „dobré“, pravděpodobně ustrnul v některé fázi svého profesního růstu.
- 3. Z vedoucího práce je cítit ochota práci vést a pomoci studentovi** – pokud potenciální vedoucí reaguje slovy „a zkoušel jste už někoho jiného? A nechcete zkusit oslovit ještě XY....“, pak to není dobrý výchozí bod.
- 4. Jeho pracovní vytížení umožní práci pravidelně nebo dle potřeby konzultovat.** Někteří odborníci jsou velmi vytížení a konzultace vaší práce by pak mohla být poněkud problematická. Je dobré si předem domluvit také formy konzultace (osobní, email, skype...)
- 5. Vedoucí práce má s jejich vedením zkušenosti.** Nedoporučuje se volit vedoucího, který je kovaný v oboru, ale podobnou práci vedl nebo psal před

mnoha lety. Navíc, požadavky kladené na závěrečné práce se dynamicky vyvíjejí a kovaný odborník nemusí znát všechny nové trendy.

6. **Je dobré volit odborníka, který studentovi pomůže vydefinovat téma práce, které bude vyhovovat oběma stranám.** Pozor na to, aby se student nenechal „vmanipulovat“ do tématu, které zajímá vedoucího, ale on sám o něm moc neví, nebo ho nebaví. Psaní takové práce je pak časově i psychicky výrazně náročnější. Ideální situace je, pokud se vedoucí i student s daným tématem ztotožní. Pokud jsou s tématem práce obě dvě strany ztotožněné, umožní to vedoucímu v případě výskytu problému „postrčit“ studenta dále v práci, případně téma modifikovat.
7. **Vedoucí práce by měl být dostatečně erudovaný v metodologii, dokázat odhalit případné chyby, aby byl výzkum validní.** Metodologické uchopení práce je pro její kvalitu i soulad zásadní a pochybení v této oblasti mohou vést k tomu, že práce nebude obhájena.
8. **Doporučuje se volit vedoucího práce s titulem.** Ten sice vždy není zárukou kvalitního vedení, ale je minimálně zárukou toho, že potenciální vedoucí podobnou práci někdy v minulosti psal a má tedy minimálně jistou zkušenost s jejím zpracováním.

2.5 Etapy zpracování absolventské práce

Při psaní absolventské práce se jeví jako vhodné dodržovat určitý postup a časový harmonogram. Před vydefinováním tématu práce a jejího názvu je třeba prověřit některé skutečnosti, které by mohly narušit nebo i zhatit studentův záměr. Zejména je třeba:

1. **Provést rešerši odborné literatury**, případně si ověřit její dostupnost
2. **Na základě studia literatury zvážit, zdali je téma po odborné stránce dostatečně popsáno** a existují východiska, o které je možné se při jejím psaní „opřít“
3. **Zvážit metodologické uchopení tématu** (kvantitativní, kvalitativní, kvantitativně-kvalitativní)

4. **Ověřit si dostupnost výzkumného souboru a jeho ochotu participovat na výzkumu včetně etických hledisek (např. citlivost tématu, možný pocit ohrožení anonymity apod.)**

Po zvážení těchto aspektů pak mohou následovat jednotlivé etapy zpracování absolventské práce. Jako logický (samozřejmě s ohledem na zvolený typ závěrečné práce) se jeví tento postup:

1. **Studium odborné literatury**
2. **Zpracování teoretické části práce**
3. **Vydefinování a popis zaměření výzkumu či projektu**
4. **Vytvoření a ověření výzkumného nástroje či nástrojů**
5. **Vyhodnocení a interpretace získaných dat, zpracování projektu**
6. **Propojení získaných dat s teoretickými poznatky, doporučení pro praxi**

2.6 Úvod absolventské práce

Jak bylo zmíněno v textu výše, úvod práce je jednou z jejích stěžejních částí, protože uvádí čtenáře do problematiky a měl by nastínit její budoucí směřování a obsah. Následující schéma úvodu práce není dogmatem, ale spíše kostrou, kterou je dobré se řídit. Nutně také nemusí obsahovat všechny části a jeho rozsah by měl být cca na 1-1,5 normostrany. Ideálně by měl úvod práce obsahovat:

1. **Obecný úvod** – zde pozor na typická klišé, která se v úvodu často vyskytují (např. šikana je velmi rozšířený jev), na obecné pravdy (jak všichni dobře víme, jistě se mnou budete souhlasit,...) nebo morální apely (je třeba bojovat proti drogové epidemii ve společnosti, kdo klientům pomůže, když to neudělají sociální pracovníci,...).
2. **Zdůvodnění volby tématu** – může a nemusí být v úvodu obsaženo, ale jeho prostřednictvím je možné např. zdůraznit kompetentnost autora při zpracování závěrečné práce (během dobrovolnické činnosti v.....jsem), aktuálnost tématu (během praxí v rámci studia, které jsem absolvovala v zařízení XY jsem zjistila, že neexistuje metodika pro...) nebo např. jeho nepopsanost (zatím neexistují

studie, které by se věnovaly provázanosti těchto dvou témat) – zde jen pozor, je důležité si ověřit, zdali nějaká taková studie neexistuje.

3. **Propojení s oborem** – z textu by mělo být patrné, jak se dané téma dotýká oboru sociální pedagogika a uplatnění jeho absolventů – nemusí být v úvodu nutně obsaženo, případně je možné tento popis spojit s přínosem pro sociální pedagogiku.
4. **Cíl práce** – v úvodu by mělo být explicitně definováno, co bude hlavním, případně dílčími cíly práce. Měla by být využívána zejména aktivní slovesa. V závěru pak student zhodnotí, zdali se mu stanoveného cíle/cílů práce podařilo dosáhnout a podle čeho to poznáme.
5. **Přínos pro sociální pedagogiku** – v čem bude práce přínosná, jak obohatí sociálně pedagogickou realitu, nastínit, jak bude možné využít závěrů práce v praxi. Jinými slovy, student by zde měl prokázat, že nepíše práci jen proto, aby ji napsal a že neskončí na polici v knihovně, ale bude možné ji využít v praxi.
6. **Stručně o práci** – student by měl velmi stručně a v obecné rovině popsat, co bude obsahem teoretické a praktické části práce. Studenti často tuto část úvodu nejvíce propracovávají a popisují veškeré pojmy a vše, co se v práci objeví. Úvod je pak ale proporcionálně nevyvážený a cíl práce může zůstat ve stínu tohoto popisu. Stačí tedy jen velmi stručně a obecně popsat (v teoretické části se zaměřím na rodinu a její typologii a kritéria a míru funkčnosti rodiny. V praktické části pak)

Studenti se také dopouštějí jedné fatální chyby, kterou prozradí, že úvod nebyl prvním textem jejich práce, ale psali ho až v závěru. Úvod práce by měl být vždy psán v budoucím, případně přítomném čase. Vzhledem k tomu, že často úvod píše až jako poslední kapitolu své práce, sklouznou k minulému času, případně průběžně přeskakují z přítomného nebo budoucího času do minulého.

Někteří autoři závěrečných prací také rádi začínají v úvodu citátem nebo mottem. Je dobré zvážit, zdali je tento text vhodný a dobře ilustruje dané téma a obsah práce, či je spíše ozdobou.

2.7 Teoretická část

Smyslem a úkolem teoretické části práce je zejména to, aby student prokázal, že dokázal nastudovat aktuální odbornou literaturu k danému tématu a dokázal jej vhodně a správně popsat z pohledu odborných pramenů včetně dodržení citační normy. Pojďme si následující větu rozložit do několika klíčových oblastí, které jsou důležité pro hodnocení této části práce. Student by měl tedy prokázat, že:

- 1. Nastudoval aktuální literaturu** – v pedagogické i sociální oblasti dochází k poměrně dynamickým proměnám, proto je důležité mít na paměti, že řada poznatků se mění a někdy mohou být s jistým časovým odstupem i protichůdné. Stejně tak je třeba mít na paměti, že autor monografie ji určitou dobu psal a předtím získával podklady. Nedoporučuje se tedy volit publikace s datem vydání starší než 10 let (**samozřejmě existují výjimky, jedinečné publikace, ty, které vyšly jednorázově, v každém případě by ale neměly tvořit hlavní zdroj informací v textu**). Pokud autor závěrečné práce v roce 2015 čerpá převážně ze zdrojů vydaných okolo roku 2000 nebo dříve, jde o poměrně závažné pochybení. Vždy se proto minimálně doporučuje hledat v knihovně nová vydání publikací staršího data. Příkladem pochybení může být např. používáním knih z roku 2005 nebo 2006, kdy ještě nevstoupil v platnost zákon o sociálních službách, který zásadně pozměnil jejich poskytování, nebo využívání starších poznatků z knih zaměřených na speciální pedagogiku.
- 2. Nastudoval odbornou literaturu** – teoretická část práce by měla být postavena zejména na odborných monografiích, sbornících, realizovaných výzkumech a studiích apod. Jako nevhodné se jednoznačně jeví používání „populárně naučné literatury“ (např. Co by holky měly vědět, Psychologie pro každý den,...), stejně tak je možné pouze ve velmi omezené míře používat učebnice, skripta nebo dokonce encyklopedie. Naprosto zapovězené je pak používání open source zdrojů (typicky např. wikipedie). Pokud jsou používány internetové zdroje, pak by měly být citovány pouze důvěryhodné servery a stránky (např. www.msmt.cz, www.mpsv.cz), nikoliv např. chaty nebo blogy. **Minimální počet odborných zdrojů (monografií, odborné literatury) je 15** (plus např. zdroje z internetu), ale předpokládá se spíše vyšší číslo. Pozor také na to, pokud

student sice v seznamu zdrojů má uvedeno např. 35 publikací, v reálu ale citoval pouze z 8 z nich, jde o poměrně závažné pochybení. Velmi problematické může být také používání interních, nepublikovaných materiálů, nebo např. brožur nebo letáků.

3. **Literaturu k danému tématu** – velmi zjednodušeně lze říci, že **to, o čem pojednává praktická část studentovy práce, by mělo být v části teoretické popsáno**. V této části dochází k celé řadě závažných pochybení, protože autor často opomene popsat některé ze zásadních témat a může to být důvod neobhájení práce. Pokud např. student v práci *Postoje středoškoláků k partnerství a manželství* popíše středoškoláky, specifika jejich vývoje z hlediska vývojové psychologie a partnerství a manželství, ale opomene popsat, co jsou to postoje, co je utváří a ovlivňuje, pak jde o velké pochybení.
4. **Správně popsal téma z hlediska odborné literatury** – v teoretické části práce by měl student prokázat schopnost práce s literaturou a dovednost vytvoření logického kompilačního rámce s využitím co nejvíce zdrojů. Neočekává se tedy vlastní rozsáhlý text, ale vždy spíše jen uvedení odborného textu, jeho komentář či vyzvednutí odborného pohledu či definice, ze které bude student v práci vycházet. Při popisu jednotlivých pojmů a termínů, se kterými bude student v práci operovat by měl prokázat, že nastudoval dostatek zdrojů (každý pojem či typologie by měly být popsány ideálně minimálně od tří či více autorů, v závěru textu by měl student uvést, ze kterého pojetí vychází) a také to, že dokáže postupovat deduktivním způsobem. Výstižnou metaforou je trychtýř, kdy by autor měl vycházet z obecného a propracovat se ke konkrétnímu (příkladem může být např. Program prevence šikany v 8. a 9. třídách na ZŠ Komenského v Ostravě – nejprve tedy popíše pubescenci, případně adolescenci z hlediska vývojové psychologie a vše, co je důležité pro vznik a vývoj šikany, pak její definici, typologii, fáze vzniku, prevenci, dále pak specifické podmínky školy a v praktické části pak samotný projekt).
5. **Dodržel citační normu** – vlastní text studenta v teoretické části práce je velmi stručný a ten má zejména prokázat, že dokáže vytvořit logický kompilační rámec z odborné literatury. Pokud použije text jiného autora, je třeba vždy uvést zdroj, ze kterého čerpal, nejčastěji formou parafrází (převyprávění, zkrácení,

prodloužení textu nebo myšlenky jiného autora) nebo citací (doslovný přepis textu nebo myšlenky autora) a to **vždy hned za každým odstavcem** (případně v odstavci hned za myšlenkou autora, pokud navazuje myšlenka někoho jiného), aby bylo na první pohled zřejmé, kdo je jeho/jejím tvůrcem. **Pokud uvedení zdroje chybí, jde o plagiátorství a práce v této podobě nemůže být obhájena.** Studenti v této části někdy pochybí, protože na základě studia odborné literatury mají pocit, že „vymysleli“ něco nového, jde ale pouze o poupravenou myšlenku jiného autora.

Teoretická část práce by měla být proporcionálně vyvážená vzhledem k části praktické. Doporučovaný minimální rozsah celé závěrečné práce by měl být cca 60 stran, teoretická část by tedy měla mít 30 stran a praktická taktéž. V toleranci je odchylka cca 5 stran.

Teoretická část práce by neměla začínat dvěma nadpisy (Teoretická část, Rodina,...), proto se jeví jako vhodné práci uvést vlastním textem, např. „na úvod své absolventské práci považuji za důležité vymezit jednotlivé pojmy, podrobněji popsat..., přiblížit.... apod. Teoretickou část je obtížné konkrétně strukturovat vzhledem k šíři témat, kterým se může věnovat. V každém případě **ale platí, že by se mělo postupovat deduktivním způsobem, jednotlivé kapitoly a podkapitoly měly být proporcionálně vyvážené, logicky členěné a nikdy by neměly být citací nebo parafrází jediného autora.** Taktéž by kapitoly **nikdy neměly být pouhým výčtem citací a parafrází a měly by obsahovat text studenta** – např. úvod kapitoly, napojení jednotlivých citací nebo parafrází, vypíchnutí důležitých myšlenek, shrnutí na konci kapitoly apod.

2.8 Praktická část

Praktická část by oproti teoretické (samozřejmě s ohledem na zvolený typ práce) měla mít vlastní logickou strukturu naplněnou konkrétními kapitolami. Opět není možné stanovit jednoznačné a neměnné členění kapitol, ale následující text představuje jednotlivé části, z nichž většinu by praktická část práce měla obsahovat. Je třeba také rozlišit práce teoreticko-výzkumné a teoreticko-aplikační, které mají

odlišnou strukturu vzhledem ke svému charakteru. Jako první si představíme členění práce teoreticko-výzkumné.

2.8.1 Práce teoreticko-výzkumné

Zde se mohou vyskytovat drobné odlišnosti vzhledem ke zvolené metodologii, které ale budou okomentovány v textu. Základní struktura by tedy měla obsahovat tyto kapitoly:

1. **Obecný úvod** – praktická část by neměla začínat dvěma nadpisy, proto se jako vhodné jeví v obecné rovině uvést a představit realizovaný výzkum. Toto představení by ale nemělo obsahovat informace, které budou uvedeny v dalších kapitolách.
2. **Cíl výzkumu** – ten musí být jasně a explicitně definován pomocí aktivních sloves. Vedle hlavního cíle výzkumu většinou autor doplňuje dílčí výzkumné cíle nebo dílčí výzkumné otázky (v tomto existuje v metodologické literatuře jistá nejednotnost, proto budeme tyto termíny pro naše potřeby chápat jako jisté kontinuum – **na dílčí výzkumné cíle by měly reagovat dílčí výzkumné otázky a stejně tak by měly být v souladu s hypotézami**). Velmi zjednodušeně se dá říci, že dílčí výzkumné cíle/otázky představují jednotlivé otázky či položky v dotazníku. Např. v závěrečné práci s názvem Výskyt šikany v 9. ročníku na ZŠ Komenského v Břeclavi bude mým hlavním výzkumným cílem zjistit výskyt šikany v této třídě. Dílčí výzkumné cíle pak mohou představovat zpřesňující, doplňující a rozvíjející otázky jako např. „Kde se nejčastěji šikanuje? Jak reagují spolužáci na šikanu? Komu by se žáci nejspíše svěřili, pokud by byli šikanováni?“ Na všechny tyto otázky pak existují v rámci rozhovoru (kvalitativní výzkum) nebo dotazníku (kvantitativní výzkum) otázky či položky, které většinou nejsou úplně stejně formulované, ale přináší na ně odpovědi. **Stejně tak musejí být hypotézy (pokud jsou v práci obsaženy) v souladu a návaznosti na dílčí výzkumné cíle a dílčí výzkumné otázky.** Hlavní i dílčí výzkumné cíle musí být v souladu s cíli práce uvedenými v úvodu práce a autor se k nim vyjadřuje také v závěru.

3. **Metodologie výzkumu** – v této kapitole musí být jasně a srozumitelně a v souladu s metodologickým přístupem a principy zdůvodněna volba metodologie (kvantitativní, kvalitativní, jejich kombinace) s ohledem na zvolené téma, velikost, povahu a charakteristiku výzkumného souboru, případně s ohledem na další specifika zkoumaného tématu. Zvolený metodologický přístup a design výzkumu nebo případně výzkumný nástroj (viz doporučená metodologická literatura v seznamu použité literatury) zde musí být popsán z odborné metodologické literatury, a to vždy z několika odborných publikací v podobě kompilátu. Autor by tak měl prokázat schopnost metodologicky uchopit dané téma a zvolit vhodný výzkumný nástroj.
4. **Popis výběrového souboru** – zde musí být jasně popsána volba výzkumného souboru – kdo tvoří základní a následně výběrový výzkumný soubor (v rámci kvantitativní metodologie, pokud jsou např. v úvodu dotazníku položky týkající se charakteristik výběrového souboru, může být toto uvedeno až ve vyhodnocení výzkumu a v této kapitole jen stručně popsáno), na základě jakých kritérií byl vybírán (tzn. např. zda se jednalo o prostý náhodný výběr, stratifikovaný, anketní apod. – ideálně použít popis z metodologické literatury) a měla by být zdůvodněna volba právě tohoto výběrového souboru. Příkladem může být např. práce Pohled adolescentů na fyzické tresty při výchově v pubescenci – zdůvodněním volby výzkumného souboru je fakt, že adolescenti už dokáží relativně racionálně a objektivně hodnotit účinnost fyzických trestů při výchově a zároveň je ještě mají v relativně živé paměti. Pro popis výběrového souboru u kvantitativního výzkumu se vedle textu autora jako vhodné jeví využití tabulek nebo grafů, které představují takové charakteristiky jako je např. počet respondentů, rozložení dle pohlaví, věková skladba, to, zda jsou z města či vesnice, věřící nebo ateisté apod. U kvalitativního výzkumu by pak představení jednotlivých respondentů mělo mít podobu velmi stručné kazuistiky, přičemž by měly být uváděny vždy stejné charakteristiky participantů, které se vztahují k tématu práce.

Při kvantitativním výzkumném šetření by minimální počet respondentů mělo tvořit alespoň 100 participantů (pozor na „přehledové“ studie – pokud chce student srovnávat pohled lidí na prahu mladší dospělosti a v raném stáří,

pak by každou skupinu mělo tvořit 100 respondentů, celkově tedy 200). **Pokud jde o specifickou skupinu** (např. členové nějaké subkultury), **pak minimální počet respondentů je 50 osob**. Pokud student chce např. realizovat šetření, které se týká spokojenosti klientů se službami nějakého zařízení, pak by měl **získat data alespoň od 2/3 klientů**, aby měla vypovídací hodnotu. **V rámci kvalitativního výzkumného šetření je minimální počet účastníků výzkumu 5 osob**, ale doporučuje se spíše vyšší vzhledem k saturaci dat a stručnější interpretaci a tedy i počtu stran praktické části práce.

5. **Konstrukce dotazníku a jeho položky** – tato kapitola se týká kvantitativního výzkumného šetření a měla by stručně popsat, na základě čeho byl vytvořen výzkumný nástroj – nejčastěji dotazník (na základě studia odborné literatury, předchozích studií na podobné téma, vlastních zkušeností atd.). Stejně tak je důležité popsat jednotlivé položky v dotazníku (např. otázky uzavřené, otevřené, škálované,...) a zdůvodnit jejich volbu. Jako vhodný se v těchto situacích jeví předvýzkum (ověření validity a reliability výzkumného nástroje na malém vzorku) a jeho popis v této kapitole.

V rámci kvalitativního šetření je název kapitoly logicky upraven a je zde popsána tvorba a konstrukce otázek do rozhovoru (případně dle zvoleného designu výzkumu, viz metodologická literatura) a jako vhodné se jeví využití pilotáže a její popis. Seznam otázek (a analogicky dotazník) jsou vždy uvedeny v přílohách.

6. **Administrace dotazníku** – v této kapitole by měl být podrobně popsán způsob zadávání dotazníku nebo získávání dat – např. anonymní vyplnění dotazníku ve třídách s/bez účasti výzkumníka, oslovení respondentů skrze sociální sítě, elektronicky administrovaný dotazník skrze nějaký server apod.

V rámci kvalitativního šetření by opět měl být logicky upraven název kapitoly a měl by zde být popsán způsob získávání dat – vedení rozhovorů s respondenty, podmínky, okolnosti apod.

7. **Hypotézy** – zde je z metodologického hlediska velmi důležité zdůraznit, že **výsledkem kvalitativního šetření je tvorba hypotéz** (tedy ty mohou být až výstupem výzkumu!!!) **a tvorba teorie, která má vypovídací hodnotu vzhledem k cílové skupině výzkumu, u kvantitativního šetření je výsledkem**

testování hypotéz a jejich následné přijetí nebo vyvrácení. Výjimkou je tzv. deskriptivní (popisná) statistika, kdy neexistují žádná data, o která bychom se mohli opřít a proto cílem kvantitativního šetření je pouhý popis dané situace nebo stavu, na základě něhož je potom možné hypotézy formulovat. Příkladem může být zkoumání způsobu trávení volného času u určité specifické cílové skupiny, které se nedá předem předvídat – např. volnočasové aktivity u nově uměle vytvořené skupiny seniorů v určitém regionu, postoj k určitému tématu u členů nějaké subkultury apod. Hypotézy musí být v souladu s dílčími výzkumnými cíli a výzkumnými otázkami.

Minimální počet hypotéz jsou 4 nenulově formulované hypotézy (alternativní, jednostranné nebo dvoustranné, tzn. ty, které tvrdí, že existuje rozdíl mezi dvěma nebo více jevy), za ideální se však považuje 5-6 hypotéz. Ty **vždy musí být formulovány jednoznačně, měřitelně, oznamovací větou a musí být možné je na základě výzkumu potvrdit/vyvrátit** (jinými slovy, v dotazníku existuje ideálně položka nebo kombinace položek, která ji jednoznačně potvrdí/vyvrátí).

8. **Vyhodnocení výzkumu** – v této kapitole by měl student předložit získaná data a vhodně je interpretovat. **Výsledky kvantitativního šetření by měly být představeny ve formě grafů nebo tabulek** (není jednoznačně dáno, zdali musí vyhodnocení obsahovat obojí, spíše je vhodné volit ten způsob grafického zpracování, který lépe a přehledněji představuje výsledky výzkumu). **Grafické představení dat ale musí být vždy doprovázeno komentářem autora.** Nejde přitom o pouhou deskripci dat, která jsou patrná z tabulek a jsou zřejmá, ale **student by měl získaná data dávat do souvislostí** (např. kombinace jednotlivých otázek, jejich případný vztah apod.), vhodně je spojovat pro ilustraci zjištěného stavu (např. rozhodně souhlasím + spíše souhlasím), porovnávat s údaji uvedenými v teoretické části práce a pokusit se o jejich vysvětlení, vždy ale **musí jít o explanaci (tedy interpretaci a vysvětlení) podloženou získanými daty, nikoliv dohady nebo nepodloženými předpoklady studenta!** Získaná data musí být vhodně interpretována a vyhodnocena tak, aby ilustrovaly danou situaci nebo jev, nesprávná interpretace dat nebo jejich špatné matematické vyjádření je zásadním pochybením.

Představu o způsobu vyhodnocování dat by měl mít student již při konstrukci výzkumného nástroje!

Při vyhodnocování kvalitativních dat se vždy postupuje s ohledem na zvolený design výzkumu a způsob zpracování dat (např. zakotvená teorie, metoda trsů, metoda zachycení vzorců atd., viz. např. Švaříček, Šed'ová, 2010, Miovský, 2006, Hendl, 2005). Přepisy rozhovorů s respondenty v rámci kvalitativního výzkumu jsou vždy uvedeny v přílohách práce (nemusí dodržet vzhled normostrany, mohou být menším písmem, řádkováním 1, aby zabíraly co nejméně místa).

Při vyhodnocování a interpretaci dat by měl autor vždy zůstat nestranný, popisný, vyvarovat se emocionálně zabarvených výrazů, emocí nebo „epické šíře“. Nevhodné jsou výrazy jako jsem rád, že, potěšilo mě, školovalo mě,....

9. **Verifikace hypotéz** – tato kapitola se týká pouze kvantitativního výzkumu a jde o potvrzení či vyvrácení hypotéz. Autor se ke každé z nich vyjadřuje a uvádí data, která ji jednoznačně potvrzují či vyvracejí. Není možné se pouze odkazovat na vyhodnocení jednotlivých otázek, je zde nutné vždy uvádět konkrétní data či čísla. Každá hypotéza musí být na konci výzkumu přijata nebo vyvrácena!
10. **Diskuse výsledků, shrnutí nejzajímavějších zjištění** – vždy s ohledem na metodologický rámec práce autor uvádí nejzajímavější získaná data, případně je konfrontuje s informacemi nebo daty uvedenými v teoretické části práce. V kvalitativním výzkumném šetření jde o shrnutí, případně vytvoření narativního příběhu (viz například design zakotvené teorie) a případně teorie nebo hypotéz, u kvantitativního šetření se většinou autor snaží vypíchnout nejzajímavější zjištění, případně ta, která jsou překvapivá nebo podporují nebo naopak vyvracejí hypotézy. Vždy je ale třeba dodržovat odborný jazyk a vyvarovat se emocionálně zabarvených výrazů a zůstat čistě deskriptivní.

2.8.2 Práce teoreticko-aplikační

Vedle prací teoreticko-výzkumných se často setkáváme s pracemi teoreticko-aplikačními, které mají jinou strukturu praktické části. Není zde možné opět zcela generalizovat, protože spektrum témat, která jsou zpracovávána je velmi široké a není možné vytvořit jednotnou šablonu, proto v následujícím textu představíme pouze jedno z možných koncepčních uchopení. Půjde o strukturu připraveného projektu, jiné formy teoreticko-aplikačních prací mohou mít odlišnou podobu (např. metodiky, programy táborů, akcí apod.). Některé případné odlišnosti budou okomentovány v textu. Pokud tedy cílem závěrečné práce bude vytvořit projekt, v praktické části by se pravděpodobně měly objevit tyto kapitoly:

1. **Obecné uvedení praktické části** – krátké uvedení čtenáře do tématu a obecný popis plánovaného projektu.
2. **Zaměření a cíle projektu** – tedy definování cíle projektu, k čemu by měl v obecné rovině sloužit. Pokud se projekt skládá z více činností a her nebo technik, mělo by zde být uvedeno generalizované zacílení, nikoliv cíle jednotlivých aktivit.
3. **Cílová skupina projektu** – zde by měly být velmi **přesně popsány charakteristiky potenciálních účastníků projektu včetně jejich specifik a zdůvodnění volby** právě této skupiny. Měl by zde být **vymezen počet účastníků, jejich věková skladba, případná omezení nebo limity** (tělesné postižení, onemocnění, sociokulturní handicap, děti z ústavní výchovy atd.) aby bylo jasné, pro koho je projekt určen. Mělo by zde být zdůvodněno také to, proč je projekt určen právě pro tuto skupinu, analogicky by takto mělo být učiněno i u ostatních podob teoreticko-aplikačních prací – např. vytvořený návrh tematického letního tábora je určen pro děti ve věku 9-13 let, a to děti zdravé a se sluchovým postižením. Měl by být přínosem při integraci dětí se sluchovým postižením do běžné společnosti a naopak zdravé děti se mohou naučit, jak komunikovat s neslyšícími.
4. **Časový rámec projektu** – jinými slovy, kolik času budeme na jeho realizaci potřebovat. Tato část by měla popsat, **jak velký časový prostor bude potřeba pro jeho přípravu a samotnou realizaci**. Měl by být reálný a logický a v praxi

realizovatelný. Příkladem může být příprava preventivního programu na dané téma - obsahem kapitoly bude popis času potřebného pro jeho přípravu za pomoci popsané metodiky a např. nastudování potřebných materiálů nebo literatury a čas na realizaci programu v praxi – tzn. např. pro efektivní realizaci programu je potřeba vymezit na něj minimálně dvě vyučovací hodiny v dopoledních hodinách a další dvě hodiny s odstupem 14 dnů.

5. **Prostorové nároky, prostředí a pomůcky** – kapitola samozřejmě bude nazvána podle konkrétního tématu, ale mělo by v ní být popsáno **vše, co se týká materiálně technického vybavení a pomůcek**. Mělo by zde tedy být jasně popsáno, v jakém prostředí je možné projekt realizovat (např. školní třída, relaxační místnost, les, případně i alternativní prostředí – kupříkladu v případě špatného počasí je možné projekt realizovat v tělocvičně). Taktéž by zde měly být popsány **všechny pomůcky a materiální vybavení, které bude k realizaci projektu třeba, a to včetně konkrétního množství jednotlivých propriet**. Pokud jde o nepříliš známé nebo obtížně dostupné pomůcky, může být např. do příloh přidán odkaz, kde je možné je získat. Toto neplatí v případě, že se projekt skládá z více aktivit a každá z nich bude výčet pomůcek a prostředí obsahovat v jejím popisu.
6. **Požadavky na lektora/y** – tato kapitola je zařazována pouze v případě, že klade na realizátora projektu nějaké specifické požadavky – vyžaduje odborné znalosti nebo osobnostní předpoklady. Pokud bude např. projekt zaměřen na sexuální výchovu, lektor by si měl nastudovat konkrétní literaturu, nebát se otevřeně hovořit o sexu, případně např. pokud je věřící hovořit „objektivně“ o antikoncepci.
7. **Samotný projekt** – zde by měl být **podrobně, schematicky a názorně popsán samotný projekt a jeho realizace**. V případě, že jde pouze o jednu aktivitu (což je méně častý případ), je popsána pouze tato, v opačném případě je toto schéma dodrženo u všech aktivit. V každém případě by ale tento popis měl být uchopen tak, aby byl **čtenář schopen na základě popisu a instrukcí po přečtení práce tento program realizovat**. Projekt by měl (v případě, že jde o jednu aktivitu, v případě, že jde o více aktivit bude každá z nich mít tyto atributy) obsahovat:
Název aktivity – měl by vystihovat její obsah a zaměření

Cíl/e aktivity – minimálně jeden, ale většina pedagogických her a aktivit sleduje souběžně několik cílů

Prostředí a pomůcky – podrobný popis – kolik čeho pro konkrétní počet účastníků, některé věci (např. fotografie pomůcek, metodické listy, piktogramy apod. je možné a vhodné umístit do příloh)

Popis realizace aktivity – podrobný popis včetně **časového harmonogramu** (např. rozechříváčka 5 min., vlastní aktivita 30 min., reflexe 10 min., evaluace 5 min. apod.), **slov, která říká lektor** (tedy ne jen představení autora, ale „Dobrý den děti, dovoluji abych se představil.... stejně tak doslovné uvedení legendy, která motivuje k aktivitě – „Děti, zkuste si představit, že se naše třída vydala na plavbu lodí...“ (v případě velkého rozsahu je možné ji dát do příloh) a zejména **otázky k reflexi a zpětné vazbě**. Dále pak **podrobný popis aktivity, jejích pravidel, rolí lektora a dětí, motivace, organizace** apod. Jak bylo zmíněno výše, čtenář by ji po přečtení práce měl být schopen podle vašeho návodu realizovat.

Doporučení pro realizátory, které vychází buď ze zkušeností z vlastní realizace projektu, nebo se student zamýšlí a předjímá určité situace, které mohou nastat (např. pokud je lektor v časovém skluzu, je možné vynechat tuto aktivitu..., při práci s nůžkami a barvami je třeba dát si pozor na..., pokud se některé z dětí nechce účastnit aktivity, tak....).

Evaluace – ta má dvě podoby, a to jednak evaluaci vnější, jednak evaluaci vnitřní. Každá z těchto forem by ale vždy měla mít **uvedeny nástroje nebo techniky, na základě kterých můžeme zhodnotit úspěšnost a efektivitu projektu**. Vnější evaluace spočívá v subjektivním hodnocení aktivity účastníky – zjednodušeně můžeme říci líbilo se/nelíbilo se. To, že účastníky aktivita bavila ještě neznamena, že byla účinná a efektivní, ale pozitivní vztah k ní je jedním ze základních předpokladů účinnosti. Vnitřní evaluace spočívá ve vytvoření nebo použití nástrojů, kterými si lektor ověří dosažení cílů, které si stanovil v úvodu a o kterých nemusí účastníci nic vědět.

2.9 Závěr

V předchozím textu bylo zmíněno, že úvod a závěr jsou klíčovými částmi práce, které seznamují čtenáře s jejím tématem a cílem, respektive s tím, jak se dané cíle podařilo naplnit, což je jedno z kardinálních kritérií při jejím hodnocení. Dá se říci, že pokud bychom vedle sebe položili úvod a závěr, tyto dvě části by na sebe měly logicky a plynule navazovat. Výše bylo zmíněno, že úvod by měl mít rozsah cca 1-1,5 normostrany, podobné je to i se závěrem. Ten by měl obsahovat (nedogmaticky, ale logicky) tyto části:

1. **Obecný úvod** – autor by měl velmi obecně uvést, co bylo tématem a cílem práce a připravit si tak půdu pro diskusi o naplnění cílů práce.
2. **Naplnění cílů práce** – zde by měl student **explicitně (jasně, přímo) a velmi pregnantně (přesně) osvětlit, jak, na základě čeho se mu podařilo naplnit hlavní, případně dílčí cíl/e** práce a to velmi konkrétně. Příkladem u práce teoreticko-výzkumné může být uvedení nejzajímavějších zjištění výzkumu, která dokládají naplnění cílů studie. Ovšem pozor, nemělo by jít o zopakování textu z kapitoly diskuse výsledků nebo shrnutí nejzajímavějších zjištění, ale o zobecnění, zestručnění a vypíchnutí dat podporujících naplnění cíle. Tento popis faktů podporující dosažení cíle se týká kvantitativní i kvalitativní metodologie.

U prací teoreticko-aplikačních by pak naplnění cíle mělo být popsáno prostřednictvím vytvořeného projektu, metodiky, programu apod. a velmi stručným popsáním jeho parametrů, toho, pro koho je program určen, jeho specifik apod.

3. **Přínos práce** – jak bylo zmíněno výše, z textu práce by nemělo být patrné, že ji student píše jen proto, že je to povinnost pro úspěšné ukončení studia a práce se založí do knihovny, ale každá práce by měla něco přinést. Její **praktická využitelnost je dalším z kritérií, které se hodnotí při obhajobě**. V této části závěru by proto měl autor popsat, jak sepsání jeho práce obohatilo sociálně pedagogickou realitu, přispělo ke zlepšení praxe, pedagogického působení, intervencí, výkonu profese, práce s klientem apod. Obvykle se objevují formulace jako „výsledků mého výzkumu bude využito při tvorbě preventivního

programu... metodika práce asistenta pedagoga bude využita při práci s dítětem s PAS a mohou se jí inspirovat další pedagogičtí pracovníci, kteří budou působit na pozici asistenta pedagoga.... program tematického tábora, který jsem navrhla, bude realizován toto léto pro děti z dětského domova... apod. Pozor na formulace typu díky psaní práce jsem se více dozvěděl/a o.... apod., přínos by se neměl týkat autora samotného, ale jeho okolí, klientů, zařízení apod.

2.10 Použitá literatura

Seznam použité literatury je uveden v závěru práce v samostatné kapitole. Všechny zdroje (včetně internetových) musí být uvedeny dle citační normy a to v abecedním pořadí podle jména autora, pokud autor uveden není, pak podle počátečních písmen názvu článku nebo textu. Seznam by měl být zarovnán do bloku na levé straně.

2.11 Seznam příloh

Seznam příloh je uveden v samostatné kapitole v závěru práce. Titulní strana obsahuje pouze číselný seznam příloh a jejich názvy, samotné přílohy jsou pak na nečíslovaných stranách vždy s uvedením jejich názvu.

Do příloh je možné dávat např. dotazník, otázky k rozhovoru, rozsáhlejší tabulky, velká schémata, metodické listy, podrobná pravidla pro aktivity, podrobnější znění zákonů, aby teoretická část práce nebyla citací zákonů apod. Pokud nejde o vlastní počín, pak je třeba vždy uvést zdroj, ze kterého autor závěrečné práce čerpal.

Pokud chce v závěrečné práci autor zveřejnit fotografie, na kterých jsou např. klienti nebo jiní, cizí lidé, vždy musí mít jejich souhlas, který je součástí příloh. Stejně tak, pokud jsou uveřejněna nějaká data, která by mohla ohrozit anonymitu účastníků výzkumu (např. kazuistika), je třeba tyto před zveřejněním upravit tak, aby nebylo možné osoby identifikovat. Pokud jde o práce teoretické-výzkumné, které vycházejí z kvalitativní metodologie, musí přílohy obsahovat získaná data (nejčastěji jde o přepis rozhovorů). Texty v přílohách nemusejí respektovat

normostrany nastavené v šabloně (tzn. může jít o zhuštěný zápis, menší písmo, menší řádkování apod.)

2.12 Bibliografické citace a odkazy

Odkazy na literaturu v textu práce (dle ČSN ISO 690) platné od 1.4.2011.

V textu práce **vždy** uvádíme zdroj, ze kterého jsme čerpali, a to **hned za odstavcem**, případně v rámci odstavce kde citujeme více autorů **hned za myšlenkou autora, aby bylo možné jednoznačně oddělit a přiřadit text ke konkrétnímu autorovi**. Může jít buď o parafrázování („převyprávění“ textu vlastními slovy, zdůraznění hlavních myšlenek, zestručnění textu apod., kdy nejde o doslovný přepis, je uvedeno jméno autora a rok vydání publikace) nebo citace (doslovný přepis textu, myšlenek autora, jsou vždy uvedeny v uvozovkách a je uvedeno jméno autora, rok vydání a strana/y, ze kterých se čerpalo).

Parafrázování

Novák (2003) považuje problematiku šikany za multifaktoriální jev....

Novák (2003) a Svoboda (2005) se shodují na tom, že.....

Jak uvádí Novák (2003), šikana je....

Zdrojový dokument je pak možno nalézt dle autora a roku vydání v seznamu použité literatury. Pokud jsou použity dokumenty autora stejného jména a roku vydání, pak je možno doplnit iniciálu křestního jména:

J. Novák (2008) a P. Novák (2003) se shodují v tom, že....

Citace

Novák (2003, s. 8) definuje šikanu jako „ubližování.....“.

Další definici šikany přináší např. Svoboda (2005, s. 10): „šikana je.....“

„Šikana je.....“ (Svoboda, 2005, s. 10)

Zdrojový dokument je pak možno nalézt dle autora a roku vydání v seznamu použité literatury.

Dvojitá citace

Dvojitá citace znamená, že jeden autor ve své publikaci cituje jiného autora. Dvojitým citacím je nutné se pokud možno vyhnout!!! V praxi to znamená, že je třeba dohledat zdrojový dokument, ze kterého autor čerpá citaci jiného autora – např. v Novákově publikaci je uvedena citace dle Svobody „....“. Autor práce pak musí čerpat ze Svobodovy publikace a uvést ji jako zdrojový dokument!!!

Odkazy pod čarou – vysvětlují některé termíny, výrazy

Pokud je třeba upřesnit nebo dovysvětlit nějaký pojem, který přímo nekoresponduje s obsahem strany, pak je možno použít odkaz pod čarou. V textu je uveden číslem - např. údaje vychází z výzkumu NEAD¹. Na stránce pod čarou je pak pojem vysvětlen- např. NEAD je výzkum realizovaný v letech 2000 a 2006 na okrese Kroměříž....

Citace z internetu

Pokud je citována monografie, pak je zápis citace totožný jako u běžné monografie. Pokud je citován např. článek nebo jiný dokument, kde není jasný autor, uvádí se název článku (dokumentu) a poznámka online.

(Akční plán psaní absolventských prací na období 2015 až 2016 - online)

Zdroj je poté možné dohledat v seznamu použité literatury dle názvu. Zápis internetového zdroje viz níže.

Zápis nepublikovaných/interních materiálů

Jedná se zejména o výroční a závěrečné zprávy, interní manuály zařízení apod. Nemělo by se využívat takových zdrojů, jako jsou např. letáky nebo informační brožury. Zápis v textu závěrečné práce vypadá takto:

O.s. Laxus se zaměřuje na cílovou skupinu.... (Výroční zpráva o.s. Laxus 2015)

V seznamu literatury je pak uvedeno:

Výroční zpráva o.s. Laxus 2011. Nepublikováno.

Operační manuál o.s. Safari. Materiál pro vnitřní potřebu. Nepublikováno.

Zápis monografické publikace (knihy)

NOVÁK, Jan. *Zápis literatury*. 1 vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015. ISBN 80-210-1880-1.

SVOBODA, Pavel. *Jak napsat absolventskou práci*. 2 přeprac. vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015. ISBN 80-7198-173-7.

Pokud autor ve stejném roce vydal více publikací, pak jsou odlišeny použitím písmen (a, b, c,... u roku vydání) Toto písmeno se pak uvádí i u parafráze či citace u roku v závorce (2003 a)

NOVÁK, Jan. *Zápis literatury I*. 1 vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015 a. ISBN 80-210-1880-1.

NOVÁK, Jan. *Zápis literatury II*. 1 vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015 b. ISBN 80-210-1880-2.

Pokud jsou původci díla dva autoři, uvádějí se v tom pořadí, jak jsou v citovaném pramenu jejich jména vytištěna nebo se uvádí první jméno, které je typograficky zvýrazněné.

NOVÁK, Jan a Pavel SVOBODA. *Čtení o zápisu literatury*. 1 vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015. ISBN 80-2134-67-9.

Pokud jsou autorem díla tři autoři, pak je zápis následující:

NOVÁK, J., P. SVOBODA a J. VÍT. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda, 2015. ISBN 80-85927-69-1.

Pokud je publikace dílem více autorů, uvádíme jména nejvýše tří autorů, je však možno citovat jméno pouze prvního autora – (obvykle proto, že ji redigoval nebo je z uvedených autorů nejvýznamnější), a za ně se připojí zkratka et al. (z lat. et alii = a jiní).

NOVÁK, J. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky psaní absolventských prací*. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2011. ISBN 80-85931-61-3.

Citování absolventské/bakalářské/diplomové/disertační práce

Pokud využíváme jako zdroj závěrečnou práci někoho jiného, je třeba mít na paměti, že tato práce je taktéž kompilátem z odborné literatury a většina textu není autora práce, ale citace nebo parafráze z odborné literatury a je třeba dohledat zdrojový dokument.

NOVÁK, Jan. *Úspěšné složení státní závěrečné zkoušky*. Kroměříž, 2015. Absolventská práce. VOŠPS a SPgŠ Kroměříž.

SVOBODA, Pavel. *Citace literatury na VOŠPS a SPgŠ v Kroměříži*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Ústav pedagogických věd.

Zápis příspěvku ze sborníku

Je třeba rozlišovat, zdali jde o publikaci, na jejíž tvorbě se podílelo více autorů nebo o publikaci, do níž přispělo více autorů a každý je např. autorem jedné kapitoly. V tomto případě jde o sborník (typické jsou např. sborníky z konference) a je třeba uvést autora kapitoly a následně knihu.

NOVÁK, Jan. Zápis literatury v absolventské práci. In SVOBODA, Pavel a Jan NOVOTNÝ. *Psaní závěrečných prací*. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž, 2015. s. 59-73. ISBN 80-2569.783-1

Zápis článku v seriálových publikacích (časopisy apod.)

NOVÁK, Jan. Jak napsat absolventskou práci. *Pedagogická revue*. 2015, č. 2, s. 106-112. ISSN 1210-9940

Zákony

Citování zákonů norma neupravuje. Je třeba mít na paměti, že ve většině případů zákony není možné parafrázovat! V textu je možné použít model bibliografické citace (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, § 110). V seznamu literatury je pak uvedeno:

ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 22. dubna 1998 o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 39, s. 5388-5419. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1998/sb039-98.pdf>. ISSN 1211-1244.

Zápis elektronické monografie, www stránky

V textu se uvádí klasický zápis dle citační normy viz výše (Novák, 2015), pokud v publikaci není uveden autor, pak se uvádí název článku (dokumentu). (Akční plán psaní absolventských prací na období 2015 až 2016 – online). V seznamu literatury pak vypadá zápis následovně:

NOVÁK, Jan. *Psaní absolventské práce: příručka pro teorii a praxi*. 1. vyd. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž. [online]. 2015. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.ped-km.cz/psaniabsprace.pdf>

Akční plán psaní absolventských prací na období 2015 až 2016. Vyučující předmětu UST. [online]. 2015. [cit. 2015-02-10]. Dostupné z <http://ped-km.cz/vyucujici/ust.htm>

Internetová adresa musí vždy obsahovat úplný odkaz na zdroj, po jeho zadání do prohlížeče se musíme dostat přímo na zdrojový dokument. Pozor na uvádění pouze serverů, ze kterých je možno se ke zdrojovému dokumentu „proklikat“ – např. (MŠMT – online). Odkaz také nesmí být podtržený! Analogicky vše platí pro ostatní elektronické zdroje.

Jedna stránka webového portálu

WESTCOM. *O nás*. Webnode.cz. [online]. 2009. [cit. 2011-04-26]. Dostupné z: <http://www.webnode.cz/o-nas/>

Citace příspěvku z elektronického sborníku

NOVÁK, J. Psaní úvodu a závěru. In Psaní závěrečných prací. Kroměříž: VOŠPS a SPgŠ Kroměříž. [online] 2015. [cit.2015-10-10]. Dostupné z <http://www.ped-km.cz/zavpr/paper.html>

Citace elektronického seriálu

Ikaros: elektronický časopis o informační společnosti. [online]. 2015. [cit. 2015-10-10]. ISSN 1212-5075. Dostupné z <http://www.ikaros.cz/15>

Článek v periodiku

SRBECKÁ, Gabriela. Rozvoj kompetencí studentů ve vzdělávání. *Inflow: information journal*. [online] 2015, roč. 3, č. 7 [cit. 2015-08-06]. ISSN 1802-9736. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/rozvoj-kompetenci-studentu-ve-vzdelavani>

3 ZÁVĚR

Pokud jste dočetli manuál až po tuto část, pravděpodobně jste alespoň rámcově připraveni pro zpracování Vaší závěrečné práce. Jak bylo zmiňováno v úvodu, nedílnou součástí samotného procesu psaní zejména prací teoreticko-výzkumných je současné studium sociálně pedagogické metodologie a proto je důležité tento text chápat zejména jako pomůcku, jakéhosi průvodce psaním absolventské práce. Není tedy jediným správným návodem, ale snaží se nabídnout určitou strukturu a způsob uvažování nad tématem, které by pak následně měl student přetavit do podoby kvalitně zpracované závěrečné práce. Koncepce textu vychází ze zkušeností z konzultací se studenty a snaží se někdy možná až velmi podrobně a konkrétně popsat obsah, strukturu či některé chyby, kterých se autoři často dopouštějí. Snaží se tak ale reagovat na nejčastější dotazy a nejasnosti studentů při zpracování absolventských prací a odbourat tak nejistotu a obavy, které autor může někdy při tvůrčí práci pociťovat. Jak bylo zmíněno v úvodu, jde o živý materiál, který bude průběžně upravován na základě zpětné vazby od studentů, případně vedoucích nebo oponentů závěrečných prací. Za Vaše připomínky a podněty k obsahu textu nebo ke struktuře a samotnému procesu zpracování absolventské práce předem děkuji. Můžete tak pomoci budoucím kolegům, aby se vyvarovali chyb nebo tápání při jejím zpracování.

4 POUŽITÁ LITERATURA

BUGEL, Walerian a Hana ŠLECHTOVÁ. *Tvorba kvalifikačních prací pro studenty oborů sociální práce. Principy a postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

JURČÍKOVÁ, Jana. *Manuál pro zpracování závěrečných prací*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2013.

KOLAŘÍK, Marek et al. *Manuál pro psaní diplomových prací na Katedře psychologie FF UP v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-2930-4

NĚMEC, Jiří a Petra ŠEDINOVÁ. *Doporučení ke zpracování diplomové (bakalářské) práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.

5 DOPORUČENÁ METODOLOGICKÁ LITERATURA

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-0139-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-3715-185-0.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4368-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978- 80-7367-485-4.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*, 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

SKUTIL, M. aj. *Základy pedagogicko- psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál: 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 2. vyd. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-313-0.